

Eduard Nielsen

8. MAJ 1923 – 23. MAJ 2017

AF JESPER HØGENHAVEN

Professor, dr.theol. Eduard Nielsen blev indvalgt i Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab i 1981. Han havde igennem en lang årrække en førende position inden for dansk forskning og undervisning i Det Gamle Testamente og israelitisk-jødisk religion.

Eduard Nielsen besvarede i 1949 Aarhus Universitets prisopgave om den mundtlige traditions betydning for tilblivelsen af Det Gamle Testamente. Prisopgavebesvarelsen, som indbragte ham Aarhus Universitets guldmedalje, dannede afsæt for en artikelserie, der blev trykt i *Dansk Teologisk Tidsskrift* og senere udkom i bogform på engelsk med titlen *Oral Tradition*.

Bogens synspunkt varslede et paradigmeskifte i den gammeltestamentlige forskning. Dens synspunkter var præget af Eduard Niensens studieophold i Uppsala og af den svenske gammeltestamentlige forsker Ivan Engnells traditionshistoriske perspektiv på Det Gamle Testamente. Engnell stod for et radikalt gennemført opgør med den kildekritiske læsning af store dele af Det Gamle Testamente, som havde domineret den videnskabelige diskurs siden slutningen af det 19. århundrede. I det kildekritiske paradigme mente man, at det var muligt på baggrund af diverse ujævnheder og interne forskelle i teksterne at rekonstruere deres tilblivelseshistorie som en litterær og redaktionel proces, hvor det ene lag eller den ene kilde efterhånden blev føjet til det andet. Denne type teorier har

ifølge Engnell og Nielsen noget skrivebordsagtigt og teoretisk over sig, som er ude af trit med den måde, nærorientalsk litteratur blev til på i oldtiden. Her var der nemlig typisk tale om et broget og sammensat traditionsstof, der havde været igennem en lang periode med mundtlig overlevering, før det blev skriftligt fikseret i former og genrer, som i høj grad stadig reflekterede den mundtlige traditions former og genrer.

Eduard Nielsen havde ud over opholdet i Uppsala også et længere studieophold i Strassburg, der måske ikke på tilsvarende måde lod sig aflæse direkte i hans forskningsindsats, men som bragte ham tættere på den kontinentale og ikke mindst den franske eksegese. Det gav ham en uafhængighed i forhold til den tyske forskningstradition, der på mange måder havde været den dominerende indflydelse herhjemme igennem lang tid.

Oral Tradition fra 1954 oplevedes som et programskrift og blev associeret med den skarphed i opgøret med en tidligere generations metoder, som også Engnell i Uppsala stod for. Gennem Eduard Niensens lange forskerkarriere var det kendetegnende for ham, at han gerne gik nye veje og forholdt sig kritisk prøvende til gængse synsmåder og metoder. Det innovative perspektiv var samtidig forbundet med såvel ægte faglig ydmyghed som personlig beskedenhed. Det var aldrig en pointe i sig selv at være avantgarde; og det var altid den kritiske læsning af fagets kildetekster, der var kriteriet for, om positioner kunne anses som holdbare. Det radikale og fornyende i hans videnskabelige arbejde fremstod i de ting, han skrev, på en gang lysende klart og skarpt og samtidig nærmest retorisk underspillet. Han skrev for opmærksomme læsere i fortrøstning til, at de mange præcise iagttagelser af pointer og sammenhænge i teksterne i sig selv var fuldt tilstrækkelige til at bære argumentationen for hans positioner.

Eduard Nielsen fik ansættelse som universitetsadjunkt i Aarhus 1949. I årene 1950-1953 vikarierede han i København for sin lærer Flemming Hvidberg, medens denne var minister. I 1955 opnåede han den teologiske doktorgrad for afhandlingen *Shechem. A Traditio-Historical Investigation*. Her bringes den traditionshistoriske metode i anvendelse på et større tekstkorpus, der fokuserer på den kanaanæiske og israelitiske by Sikem i Nordriget og dens betydning, ikke mindst som helligsted i den gammeltestamentlige overlevering.

Fra 1956 og frem til 1991 var Eduard Nielsen professor i teologi med Det Gamle Testamente som hovedområde ved Københavns Universitet. I denne lange periode var han i forreste række med til at tegne fagets profil i dansk sammenhæng.

Fundet af håndskrifterne fra Det Døde Hav i 1947 og de følgende år var en skelsættende begivenhed for bibelforskningen. Eduard Nielsen udgav allerede i 1956 den lille informative bog *Håndskriftfundene i Juda orken*. Og i 1959 udgav han sammen med sin Aarhus-kollega Benedikt Otzen en kommenteret videnskabelig oversættelse af de dengang kendte håndskrifter fra Qumran, et arbejde, der lagde grunden for dansk forskning i Qumran-teksterne. På imponerende kort tid lykkedes det Nielsen og Otzen at skabe en tekstudgave, der med sit gennemarbejdede lærde noteapparat lægger sig helt og fuldt på samme niveau som de bedste oversættelser til moderne europæiske sprog, der så dagens lys i løbet af det første årti efter håndskriftfundene.

Eduard Nielsen dækkede med sin forskning og sine publikationer meget store dele af den gammeltestamentlige litteratur. Hans afhandling *De ti bud. En traditionshistorisk skitse* fra 1965, der siden udkom i en engelsk og i en tysk udgave, behandler på original vis og i samtale med en bred vifte af forskere spørgsmålet om de ti buds oprindelse og redaktion og traditionerne bag. En lang række artikler i danske og internationale fagtidsskrifter blev det til, heraf adskillige med den gammeltestamentlige lovtradition i Mosebøgerne som tema. Denne linje i hans forskning kronedes med udgivelsen af en videnskabelig kommentar til Femte Mosebog, Deuteronomium, i 1995. Bogen udkom på tysk i en serie hos Mohr Siebeck.

Flere egentlige lærebøger foreligger fra Eduard Niensens hånd, kendetegnet ved en sjælden kombination af grundighed og overskuelighed: *Grundrids af Israels historie* fra 1959 og *Det gamle Israels religion* fra 1971.

Senere arbejder omfatter *31 udvalgte salmer fra Det Gamle Testamente* fra 1990 og *Abrahams historie* fra 1992. Her indtager Eduard Nielsen en mindre skarp og mere formidlende position i forholdet til traditions- og litterærhistorie end i nogle af sine tidligere arbejder. Akribien og nøjagtigheden i forhold til teksterne er den samme som altid; og åbenheden i forhold til spørgsmål, der går på tværs af vedtagne sandheder og positioner, er levende som altid i hans arbejder.

Et alderdomsværk og tillige et udpræget con amore-arbejde er den fornemme publikation af *Laurids Thuras Højsangsparafrafer* fra 2009, bygget på et samarbejde med Henrik Glahn og Erik Dal. Her er tale om et usædvanligt og dybt fascinerende tekstmateriale: Den lærde præst Thura skrev i midten af 1600-tallet en række gendigtninger på såvel hebraisk som dansk og latin af Salomos Højsang. Værket er tilsyneladende blevet til med henblik på opførelse ved den udvalgte prins Christians bryllup i 1634.

Eduard Nielsen lagde et stort engagement i formidlingen af videnskabelig forskning i Bibelen og dens omverden: Han var sammen med sin nytestamentlige kollega Bent Noack redaktør af *Guds Danske Bibelleksikon* (1965-1966) og bidrager til *Bibelen i kulturhistorisk lys* (1968). Han var i flere perioder dekan for Det Teologiske Fakultet i København og medlem af Konsistorium og Det Humanistiske Forskningsråd. Han indehavde en række forskellige redaktionshverv og var engageret i danske og internationale fagtidsskrifter, bl.a. *Vetus Testamentum*.

Stor og varig fortjeneste har Eduard Nielsen indlagt sig ved den måde, hvorpå han som vejleder og mentor generøst videregav sin omfattende viden og faglige erfaring og støtte til yngre kolleger. Som vejleder var han, som det var hans væsen, venlig og imødekommende, men også koncis og tydelig i sin kritik, præcis hvad man som yngre forsker lærer af. Kritikken kunne komme frem på hans særlige, underspillede måde: Man kunne gå fra en vejledningssession hos Eduard, glædeligt opløftet af hans venlighed og behagelige væremåde, for i eftertankens lys at konstatere, at man havde 50 siders fuldstændig omskrivning foran sig. For kolleger som for studerende var Eduard støttende, givende og klar i mælet. Som ven var han trofast, hjertelig og redelig med sin forening af viden, dannelse og dyb menneskelig varme.

Det høje internationale niveau, som Eduard Nielsen tilførte den gammeltestamentlige forskning i Danmark, og hans faglige omhu og dybde er et forbillede og en blivende udfordring for hans kolleger og efterfølgere i faget.